

Onbekende Bekenden

De zoektocht naar het verhaal achter de negen kunstwerken in het Beatrixpark zit er bijna op, dit is mijn laatste bijdrage in deze serie. Vanaf de voorjaarsniewsbrief 2004 heeft u kunnen lezen hoe deze kunstwerken, op een soms wonderlijke manier, in ons park terecht zijn gekomen en wie de makers zijn. Veel visie van bestuurlijke zijde heb ik daarbij niet kunnen ontdekken, maar de tijden waren dan ook zeer veranderlijk. Het park is ontstaan in 1938, in 1941 is het eerste beeld geplaatst, *Flora* van Federico Carasso. Het meest recente kunstwerk, *Vleugelvormen* van Felix van Kalmthout, is geplaatst in 1987 op initiatief van de Vereniging Vrienden van het Beatrixpark.

Mijn laatste onbekende bekenden zijn de twee leeuwenparen in het park. Eén paar staat nogal stoer te wezen voor de zuidelijke ingang van de Artsenijhof en één paar vind ik er wat verloren bij staan in de rommelige omgeving van de toegang vanuit het park naar het terrein van de RAI, ca 100 meter verwijderd van het andere. Het zijn twee paar identieke leeuwen, één met het rijkswapen en de andere met het wapen van de gemeente Amsterdam. Rondom de maker van de leeuwen is nog bijna alles een mysterie.

Op leeuwenjacht

De kop boven dit stuk had beter "Op Leeuwenjacht" kunnen heten. Het is ons bekend dat de leeuwen in het Beatrixpark afkomstig zijn uit de omgeving van het Centraal Station en dat ze tijdens de Floriade van 1972 in het Beatrixpark zijn geplaatst. Ook is bekend dat er destijds meer leeuwen bij het Centraal Station hebben gestaan (waarschijnlijk zelfs 16 in totaal!). Het speuren naar de andere leeuwen, en de vraag naar het hoe en waarom van "onze" leeuwen blijkt een spannend detectiveverhaal waaraan door meerdere mensen uit het land een bijdrage is geleverd, vooral door dhr. Doeke Roos uit

Vlissingen, medewerker van "Stadsveste", een periodiek van stadsherstel Vlissingen. Maar ook door de familie van Louise van Nieuwenhoven uit Amsterdam en door dhr. Onno Boers van de Vereniging Vrienden van Amsterdamse Gevelstenen. Een stukje van hun verhalen geef ik hierbij aan u door.

Knappe koppen

Doeke Roos wilde meer weten over de twee leeuwen die al sinds 1910 (!) aan de voet van een grote trap omhoog naar de Badhuisstraat in Vlissingen staan en waarvan men weet dat die uit Amsterdam uit de omgeving van het Centraal Station kwamen. Eén leeuw draagt het rijkswapen en de andere, vreemd genoeg, de zogenaamde Vlissingse fles en dus niet het wapen van Amsterdam. Hij ging ook op bezoek bij de leeuwen in het Beatrixpark, hij vind ze nogal verschillen in uitstraling van de Vlissingse leeuwen; de zijne vind hij "knapper", minder grof dan die in het Beatrixpark. Later zou blijken dat de Vlissingse leeuwen afkomstig zijn van het spoorviaduct ten westen van het Centraal Station en de Beatrixparkleeuwen van het viaduct ten oosten daarvan. Waarom ze verschillen is nog steeds een raadsel.

Een specialist van de Rijksdienst voor Monumentenzorg stelde vast dat de leeuwen zijn gemaakt van "Oberkirchner zandsteen". Deze steen werd ooit gewonnen in een groeve in de buurt van Oberkirchen in Duitsland. Ook in het Vredespaleis in Den Haag en het stadhuis in Leiden is dezelfde steen verwerkt. Het grove voorhakerwerk bij het maken van beeldhouwwerk werd vaak gedaan door zogenaamde uitvoerders. Door middel van een punteerapparaat, maar ook met passers, werd een vorm in gips exact overgebracht in steen. Dat verklaart waarom de verschillende beelden zo gelijk zijn aan elkaar. De Vlissingse fles op een van de leeuwen is waarschijnlijk later gebeiteld uit de drie Amsterdamse Andreaskruizen die in hoog reliëf waren uitgevoerd en met wat

Leeuwen bij de Artsenijhof.

Leeuwen bij de toegang RAI.

Foto Jacob Olie, Stadsarchief Amsterdam

Centraal Station vanuit het oosten gezien, mei 1894.

extra hakwerk konden worden aangepast.

In de familie van Louise van Nieuwenhoven uit Amsterdam wordt al sinds jaar en dag verteld dat haar overgrootvader Tobias van Nieuwenhoven (1844-1883) de maker van de leeuwenbeelden is. Hij was beeldhouwer, maar ook de familie heeft helaas verder geen duidelijke aanwijzingen in alle mogelijke verschillende archieven kunnen vinden. Louise heeft me wel mooie foto's en ook informatie ter beschikking gesteld. Het verhaal van de Vlissingse leeuwen is nieuw voor haar en betekent toch weer een welkom puzzelstukje in het mysterie rond de leeuwen.

Tenslotte zijn er ook nog een paar leeuwen gesignaleerd bij een Buiten aan de Vecht die waarschijnlijk ook uit Amsterdam afkomstig zijn.

Het Centraal Station

Omstreeks 1865 werd bekend dat het Rijk in het geheim plannen maakte voor de aanleg in Amsterdam van een groot spoorwegemplacement met station op drie kunstmatige eilanden in het IJ, (opgespoten met zand afkomstig van de aanleg van het Noordzeekanaal), tegenover de uitmonding van het Damrak in het Open Havenfront. Op het westelijk en oostelijk eiland zouden eerst tijdelijke stationsgebouwen komen, op het middelste eiland zou later het centrale stationsgebouw verrijzen. Amsterdam stond op zijn kop, kranten

stonden bol van ingezonden brieven van lezers die Amsterdam een wisse ondergang tegemoet zagen gaan en ook de Kamer van Koophandel vond de plannen "een groote dwaasheid". De "levensader" van de stad, de scheepvaart en dus de handel, zou worden belemmerd en de afwatering van de binnenstad volkomen in de war raken.

Toch werd in 1869 de wet afgekondigd die de weg vrij maakte voor de aanleg van de spoorwegwerken in Amsterdam. Architect /bouwmeester werd A.L. van Gendt (1835-1901), ook bekend van het Concertgebouw. Als spoorwegbouwer had hij al veel ervaring opgedaan met de spoorlijn van Den Helder naar Amsterdam. Om de verbinding over het water tussen de Amstel en het IJ te behouden kreeg het station aan weerszijden een doorvaart, de Ooster- en Westertoegang genaamd. Over elke doorvaart werden bruggen en een viaduct aangelegd. Het westelijk viaduct was 568 meter lang en telde maar liefst 80 bogen! Omstreeks 1878 waren de sporen klaar en kon er worden begonnen met het stationsgebouw van architect P.J.H. Cuypers, ook de architect van het Rijksmuseum uit diezelfde periode. Van Gendt was daarbij zijn rechterhand en hij heeft waarschijnlijk de opdracht gegeven voor het beeldhouwwerk op de bruggen en viaducten.

"De bruggen aan het einde van de lange viaducten hadden als accent, als een soort bruggenhoofd, een monumentale extra brede pijler midden in het water. Die pijlers waren zowel aan de landzijde als aan de havenzijde voorzien van grote natuurstenen hoekblokken en verbonden met uitgemetselde kolommen ter weerszijden van een nis. De kapitelen van de kolommen waren verbonden met een brede kroonlijst waarop een balustrade. Links en rechts op de hoekblokken van de balustrade zaten tweemaal twee levensgrote stenen leeuwen met een Amsterdams en een rijkswapen, zowel aan de westelijke als de oostelijke onderdoorgang" schrijft dhr. Onno Boers in een krantenartikel in 1996.

Foto Stadsarchief Amsterdam

Westerlijk spoorwegviaduct.

Foto Stadsarchief Amsterdam

Spoorwegviaduct over Korte Prinsengracht en Eilandsgracht, gezien vanuit de Haarlemmerbouwtuinen.

Daarmee weten we dus nu precies waar de leeuwen hebben gestaan. In 1909 werd een nieuwe westertoegang geopend, nog meer naar het westen en werd de oude toegang, dus die met de leeuwen, (volgens het Stadsarchief Amsterdam met acht leeuwen!) gesloopt. De leeuwen verdwenen naar elders, niemand weet waarheen. Dat verklaart wel waarom er sinds 1910 twee leeuwen in Vlissingen kunnen staan.

De leeuwen op de oostelijke toegang, waaronder de vier Beatrixparkleeuwen, hebben heel wat langer van hun oorspronkelijke standplaats kunnen genieten. Pas bij de bouw rond 1960 van het Stationspostkantoor (later het Post CS-gebouw waarin de afgelopen vijf jaar het Stedelijk Museum was gehuisvest) en de daarvoor noodzakelijke verbreding van de bruggen moesten ook die leeuwen het veld ruimen en ze werden "ergens" opgeslagen. Misschien staan er nog wel een paar "ergens".

Iemand bij de organisatie van de Floriade heeft zich waarschijnlijk afgevraagd of er nog een paar mooie beelden beschikbaar waren en tijdens een "strooptocht" in de opslag met een gemeenteambtenaar ontdekten ze de leeuwen. Zou het zo gegaan zijn? Ook dat is dus een stukje van het mysterie van de leeuwen.

De kwaliteit van de beelden is niet geweldig. In het verleden zijn ze voorzien van een anti-graffitilaag en schoongespoten met een hogedrukspuit, allebei slecht voor zandsteen. Volgens de mensen van de *Kunstwacht* in Delft is die beschermlaag zo goed en zo kwaad als het ging enige jaren geleden verwijderd en zijn een paar scheuren gerepareerd. Het enige dat moet gebeuren is om de paar jaar een schoonmaakbeurt met zacht, warm water, verder niets.

Opvallend is dat al die stoere leeuwenbeelden een grote aantrekkingskracht hebben uitgeoefend op kunstenaars, van schilders en tekenaars tot fotografen. Allereerst Jacob Olie, maar ook de schilder Martin

Monnickendam. Op oude Ansichtkaarten staat vaak een van de trotse leeuwen op de voorgrond van een wat verder weggelegen stadsgezicht. Het moet voor de mensen van eind negentiende eeuw toch een indrukwekkend gezicht zijn geweest, dat grootse stationsgebouw en die lange viaducten met al die leeuwen!

Tenslotte nog een leuke anekdote, leuk vooral in het perspectief van 2008 en de Noord-Zuidlijn. Eveneens opgeschreven door Doeke Roos. Vlak voor de opening van het tijdelijke centrale hoofdstation voltrök zich een drama met het bijbehorend westelijk viaduct, zo rond 1880. Het bouwwerk begon ondanks de enorme hoeveelheid heipalen ernstig te verzakken. Om gewicht te besparen nam men heel naïef het besluit de vier leeuwen aan de ene kant van de brug te verwijderen, aan de andere kant stonden er dus ook nog vier. Het tabloid "De Lantaarn" kwam in die tijd met een spotprent met vluchtende leeuwen en de titel: "Komt broeders bergen wij het vege lijf". Ondanks allerlei ingrepen bleef het viaduct verzakken, in 1900 besloot men het volledig te vervangen.

Mirjam Louisse

Bronnen:

Louise van Nieuwenhoven, Amsterdam, D.Roos jr. Stadsveste dec.2005 jrg.2 nr. 2 en Stadsveste dec. 2006 jrg.3 nr. 2, Onno Boers, Nieuws van de dag, 30/03/1996

Komt broeders, bergen wij het vege lijf.

Vlissingse fles, gehakt uit het Amsterdamse stadswapen.

Foto D.Roos jr.

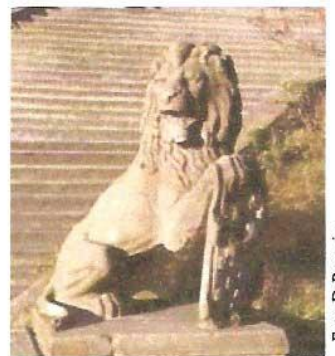

Foto D.Roos jr.

Foto Stadsarchief Amsterdam